

Heidi Haapalahti ja Heidi Kallio

Kouluikäisen lapsen seksuaalisuus ja sukupuolen moninaisuus

Kuvaileva kirjallisuuskatsaus

Metropolia Ammattikorkeakoulu

Sairaanhoitaja (AMK)

Sairaanhoitotyön tutkinto-ohjelma

Opinnäytetyö

26.4.2023

Tekijä	Heidi Haapalahti, Heidi Kallio
Otsikko	Kouluikäisen lapsen seksuaalisuus ja sukupuolen moninaisuus – Kuvaileva kirjallisuuskatsaus
Sivumäärä	23 sivua + 2 liitettä
Aika	26.04.2023
Tutkinto	Sairaanhoidtaja (AMK)
Tutkinto-ohjelma	Sairaanhoidtoyön tutkinto-ohjelma
Ohjaajat	Lehtori Tiia Saastamoinen
<p>Seksuaalisuus on synnynnäinen osa jokaisen ihmisen hyvinvointia. Terveyttä tukevan kasvun ja kehityksen käsittelyssä keskeisiä teemoja ovat seksuaalisuuden ja seksuaaliterveyden eri osa-alueet, sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuus sekä seksuaalinen kehittyminen. Seksuaalikasvatus on jokaisen ihmisen seksuaalioikeus, ja seksuaalikasvatuksen tarkoituksena on suojata lasta ja hänen seksuaalista kehitystään sekä tukea häntä niissä.</p> <p>Identiteetin rakentaminen on lapsella kesken ja erilaiset identiteettikokeilut kuuluvat normaaliin kasvuun ja kehitykseen. Lapsi saattaa identifioitua eri sukupuoleen, mutta kokee sukupuolensa taas myöhemmin toisin. Kuinka lapsen sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuus ilmenee, kuinka lapsi kokee sukupuolensa ja kuinka häntä voi niissä tukea. Tärkeää on pitää lapsen kasvu- ja kehityssuunta avoimena.</p> <p>Opinnäytetyö toteutettiin kuvailevana kirjallisuuskatsauksena. Kuvailevan kirjallisuuskatsauksen avulla oli tarkoitus selvittää, mitä tulee huomioida kohdatessa seksuaalisuuttaan ja sukupuoltaan pohtiva lapsi. Opinnäytetyön tavoitteena on tuottaa uutta tietoa lapsen seksuaalisuuden ja sukupuolen moninaisuudesta hoitotyön tueksi. Aineisto kerättiin Cinahl, Pubmed ja Proquest Central tietokannoista. Hakusanoina käytettiin children, young children, gender diversity, NOT adolescents. Aineistoksi valikoitui 9 hoitotieteellistä artikkelia. Artikkeleiden sisältö analysoitiin laadullisesti, aineistolähtöisellä sisällönanalyysillä. Aineistojen analysoinnissa poimimme tutkimuksista samankaltaisuuksia ja suomennoksen jälkeen aineisto pelkistettiin, ja niistä muodostettiin alakategoriat. Alakategorioita on kolme, psyykkiset, fyysiset ja sosiaaliset ilmenemismuodot. Alakategoriat yhdistettiin pääkategoriaan, mikä on sukupuolen ja seksuaalisuuden ilmeneminen.</p> <p>Opinnäytetyö toteutettiin yhteistyössä HUS Psykiatrian Lastenpsykiatrian akuuttiosaston kanssa.</p> <p>Tulosten perusteella huomattiin, että kohdatessa sukupuoltaan ja seksuaalisuuttaan pohtiva lapsi, tulee kiinnittää erityistä huomiota psykiatrisen komorbiditeetin riskiin. Lapsi tulee kohdata kokonaisuutena, lapsen oman sukupuoli-identiteetin mukaan.</p>	
Avainsanat	Lapset, sukupuolen moninaisuus

Author	Heidi Haapalahti, Heidi Kallio
Title	The sexuality of a school-age child and gender diversity: A Descriptive Literature Review
Number of Pages	23 pages + 2 appendices
Date	26 April 2023
Degree	Bachelor of Health Care
Degree Programme	Nursing and Health Care
Instructors	Senior Lecturer Tiia Saastamoinen
<p>Sexuality is an innate part of every person`s well-being. When dealing with health-supporting growth and development, key themes are the different areas of sexual health and sexuality, the diversity of gender and sexuality, and sexual development. Sexual education is the sexual right of every person, and the purpose of sexual education is to protect the child and her/his sexual development and to support her/him in them.</p> <p>The child is in the process of building an identity, and various identity experiments are part of normal growth and development. The child may identify with a different sex, but experiences gender differently later on. How the diversity of a child's gender and sexuality manifests itself, how the child experiences her/his gender, and how she/he can be supported in it. It is important to keep the child's growth and development direction open.</p> <p>As for the method, we used the methods of descriptive literature review. With the help of a descriptive literature review, the aim was to find out what should be taken into account when dealing with a child who is thinking about her/his gender and sexuality. The aim of the thesis is to produce new information about the diversity of the child's sexuality and gender to support nursing work. We collected the data from the following databases: CINAHL, Pubmed and Proquest Central. We selected 9 articles in nursing science. The content of the articles was analyzed based on data. In the analyses of the data, we extracted similarities from the studies, and after translation, the data was reduced, and subcategories were formed from them. There are three subcategories, psychological, physical and social manifestations. The subcategories were combined with the main category, which is the expression of gender and sexuality. This thesis was done in cooperation with HUS Psychiatric Child Psychiatric Acute Ward.</p> <p>Based on the results, it was noticed that when facing a child who is thinking about his gender and sexuality, special attention should be paid to the risk of psychiatric comorbidity. The child should be faced as a whole, according to the child's own gender identity.</p>	
Keywords	Children, gender diversity

Sisällys

1	Johdanto.....	1
2	Teoreettiset lähtökohdat	2
2.1	Kouluikäinen lapsi	3
2.2	Sukupuolen moninaisuus	4
2.3	Seksuaalisuus	7
2.4	Seksuaalikasvatus.....	7
2.5	Seksuaalisuuden kehittyminen	8
3	Opinnäytetyön tarkoitus, tavoite ja tehtävät.....	9
4	Opinnäytetyön toteutus	9
4.1	Kuvaileva kirjallisuuskatsaus	9
4.2	Tiedonhaku	10
4.3	Aineiston analyysi.....	12
5	Tulokset.....	12
6	Pohdinta	15
6.1	Tulosten tarkastelu	15
6.2	Eettisyys.....	16
6.3	Luotettavuus.....	17
6.4	Ammatillinen kehittyminen.....	18
6.5	Jatkotutkimusehdotus.....	18
	Lähteet	20

Liitteet

Liite 1. Liitteen nimi

Liite 2. Liitteen nimi

1 Johdanto

Seksuaalisuus on synnynnäinen osa jokaisen ihmisen hyvinvointia. Keskeisiä teemoja terveyttä tukevan kasvun ja kehityksen käsittelyssä ovat seksuaalisuuden ja seksuaaliterveyden eri osa-alueet, sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuus sekä seksuaalinen kehittyminen. Seksuaalikasvatus on jokaisen ihmisen seksuaalioikeus, ja seksuaalikasvatuksen tarkoituksena on suojata lasta ja hänen seksuaalista kehitystään sekä tukea häntä niissä. (Oulun kaupunki 2022.)

Sukupuolen moninaisuudella tarkoitetaan erilaisten sukupuolten kokemusten sekä ilmaisutapojen kirjoa. Sukupuolen moninaisuutta ei voida rajata tiettyihin ihmisryhmiin, vaan se on osa kaikkien ihmisten minäkuvaa tavalla tai toisella. Seksuaalisen suuntautumisen moninaisuus, eli keihin ihminen tuntee vetoa, on hyvä erottaa sukupuolen moninaisuudesta. (Santalahti 2018.) Ihmisen sukupuoli-identiteetillä tarkoitetaan sisäistä ymmärrystä omasta sukupuolestaan tai sukupuolettomuudestaan (Seta 2021).

Kehonkuva, omanarvon tunto, itsetunto sekä itsearvostus kehittyvät jo varhaisessa vaiheessa lapsuutta. Lapsella seksuaalisuus on yksi elämän alue, jossa tutustutaan omaan kehoon, läheisyyteen, omiin oikeuksiin sekä koetaan erilaisia tunteita. (Neuvolainfo.fi 2022.)

Oma keho voi tuottaa lapselle sekä myönteisiä, että kielteisiä tunteita, kuten iloa tai häpeää. Peruskouluikäisellä saattaa mennä iso osa energiasta sen miettimiseen, ovatko he riittäviä ja normaaleja, ja kelpaavatko he kavereille. Myönteinen puhuminen seksuaalisuuden ja sukupuolen moninaisuudesta pienestä lapsesta alkaen on yksi kiusaamisen ennaltaehkäisijä. On turha olettaa, että ihmisten moninaisuuden kirjo ja sen hyväksyminen olisi lapsille itsestään selvää. Vanhentuneita käsityksiä, kuten vaikuttaako sukupuoli siihen, mitä haluaa harrastaa, on syytä, ja myös tarpeellista tässä ajassa, purkaa. Lasten myönteiselle identiteetin kehitykselle tekee hyvää kuulla, ettei ole olemassa tiukkoja rooleja siitä, mitä pitää olla sukupuolen ja seksuaalisen suuntautumisen suhteen. Lasten myönteistä minäkuvaa, juuri omana itsenään, tulee vahvistaa. (Sahlsten 2019.) Lapset, jotka ovat sukupuoli-identiteetiltään epätyypillisiä tarvitsevat ennen kaikkea ikätasoisista kehityksellistä tukea, joka kuuluu jokaiselle lapselle, eli hyväksyvää kasvurauhaa ja huolenpitoa. (Kaltiala-Heino – Mattila – Kärnä – Joutsenneimi 2015).

Tässä opinnäytetyössä kouluikäisellä lapsella tarkoitetaan alakouluikäistä 7–12-vuotiaasta lasta. Seksuaalikasvatukseen vaikuttavat erilaiset vakaumukset, erityisesti uskonnolliset vakaumukset. Määritelmät seksuaalisuudesta ja sukupuolesta vaihtelevat kulttuurien välillä, ja sillä on huomattava vaikutus yksilön määritelmään itsestään. Tässä opinnäytetyössä keskitymme länsimaalaisen kulttuurin seksuaalikasvatukseen.

Tämä opinnäytetyö toteutetaan kuvailevana kirjallisuuskatsauksena. Sen tarkoituksena on kuvata kouluikäisen lapsen seksuaalisuuden ja sukupuolen moninaisuutta. Opinnäytetyön ohjaavana kysymyksenä on: Mitä on tärkeää huomioida kohdatessa kouluikäinen lapsi, joka pohtii omaa seksuaalisuuttaan ja sukupuoltaan? Opinnäytetyön tavoitteena on tuottaa uutta tietoa lapsen seksuaalisuuden ja sukupuolen moninaisuudesta hoitotyön tueksi. Aihe on ajankohtainen ja siitä on niukasti saatavilla tutkittua tietoa.

2 Teoreettiset lähtökohdat

Seksuaalisuus on keskeinen osa ihmisyyttä läpi elämän, ominaisuus, mikä on ihmisessä ikätasoisesti. Lapsuudessa se on avointa asennetta omaa ja toisten kehoja kohtaan, omien oikeuksien, turvataitojen ja normien opettelua. Lapsuuteen kuuluu luonnollisena osana myönteinen käsitys ja ylpeys omasta kehosta. (Väestöliitto 2022a.)

Sukupuolikeskustelu herättää paljon tunteita. Biologinen sukupuoli on moninainen ilmiö. Ihminen on psykofyysinen kokonaisuus ja rajanveto biologian ja kemian, tai biologian ja psykologian välillä on vaikeaa. Usein biologinen sukupuoli (sex) erotellaan yksilön sosiaalisesti rakentuneesta ja kokemasta sukupuolesta (gender). (Komonen 2020.) Capous-Desyllas – Barron (2017) tuo esiin, ettei sukupuoli-identiteetti muodostu ainoastaan yhdestä näkökulmasta, vaan rakentuu pikemminkin useasta tekijästä, biologisista ja sosiaalisista tekijöistä sekä yksilöllisistä mieltymyksistä.

Sukupuolen moninaisuus on viime vuosikymmenten aikana lisääntynyt nopeasti, varsinkin lasten ja nuorten keskuudessa. Sukupuolidysforia, eli sukupuoliahdistus luokitellaan edelleen ICD- 10 tautiluokituksessa ”muut aikuisiän persoonallisuus- ja käyttäytymishäiriöt” alle, joka kuuluu ”mielenterveyden ja käyttäytymisen häiriöt” -ryhmään. Uusimmassa ICD-11 –luokituksessa, jota ei ole vielä Suomessa käytetty, puhutaan sukupuoliristiriidasta (gender incongruence). Tätä ei luokitella enää mielenterveyden häiriöksi, vaan se on oma alaryhmänsä seksuaaliterveyden alla. (Griffin – Clyde – Byng – Bewley 2020, THL 2022e.)

2.1 Kouluikäinen lapsi

Kouluikäisistä lapsista 7–8-vuotias on useimmiten yhteistyöhaluinen, sopeutuva, seesteinen ja innostunut uuden oppimisen äärellä. Samaan aikaan lapsi voi ajoittain olla uhmakas ja vanhempiinsa takertuva, sekä saattaa tarvita erityistä huomiota, tukea ja kannustusta uusissa haasteissa vanhemmiltaan. Tässä iässä lapsi haluaa välillä olla iso ja pärjäävä, mutta toisinaan pieni ja läheisyyttä kaipaava. (MLL 2021.)

Kouluikäiselle lapselle kaverisuhteet ovat merkityksellisiä. Tässä iässä on tärkeää kuulua ryhmään sekä tulla hyväksytyksi ikäkavereiden silmissä. Lapsi opettelee tässä iässä neuvottelutaitoja, muiden huomioimista sekä oman vuoron odottamista. Tunteiden ja käytöksen säätelytaidot ovat tässä vaiheessa kehittyneet, jolloin muiden huomioonottaminen ja pettymystensieto on helpompaa. Tässä iässä lapsi osaa jo tunteasyllisyyttä. Lapsi tarvitsee ajoittain vielä aikuisen tukea ristiriitilanteissa, mutta pienempiä kiistoja pystytään jo selvittämään keskenään kavereiden kesken. Vaikka lapselle kaveriporukkaan kuuluminen on tärkeää, on tässä vaiheessa lapsella myös tarve puuhastella itsekseen. (Korhonen 2021.)

Esimurrosiässä, 9–12-vuotiaana, lapsi on kiinnostunut monista eri asioista, on aktiivinen ja sosiaalinen. Tämän ikäisen lapsen elämää kuvataan olevan ihanaa, huoletonta ja touhukasta, jonka vanhempana on helppo olla. Tässä iässä varhaislapsuus on ohitettu sekä koulun aloittamiseen liittyvät jännitykset ja mahdolliset haasteet takanapäin. Nuoruuden tuomat muutokset ovat vasta tuloillaan. (MLL 2021.) Esimurrosikäinen lapsi, joka on aiemmin ollut seesteinen, voi kuitenkin muuttua uhmakkaaksi, kömpelöksi ja hajamieliseksi. Tunteet saattavat myös vaihdella enemmän, kun aiemmin. (Korhonen 2021.)

Kouluiässä lapsi muuttuu fyysisesti ulkomuodoltaan. Maitohampaat irtoavat ja pysyvät hampaat kasvavat tilalle, pyöreys kasvoilta vähenee ja mittasuhteet vartalossa muuttuvat. Lapsen pituuskasvu nopeutuu tilapäisesti. Lasten väliset kokoerot voivat olla suuria, samanikäisten lasten pituudessa voi olla eroa jopa 20 cm. Tyttöillä rintarauhaset voi alkaa kasvaa jo 8-vuotiaana ja häpykarvoitusta voi ilmaantua jo 9-vuotiaana. Poikien ensimmäinen fyysinen merkki murrosiästä on kivesten koon kasvaminen ja voi joillakin pojilla ilmetä hieman alle 10-vuoden iässä. Pojan häpykarvojen kasvu alkaa varhaisimmillaan 10-vuotiaana. Lapsen hiessä alkaa tässä iässä tuntua pistävää hajua. (MLL 2021.) Kouluikäinen lapsi kasvaa ja kehittyy yksilöllisesti, tämä näkyy todennäköisesti suurina kehityseroina, mikä saattaa lapsesta tuntua erikoiselta.

Tavallisimmat häiriöt kouluikäisillä lapsilla liittyvät käytöksen ja tunne-elämän säätelytaitoihin, jotka näyttäytyvät ylivilkkautena, vaikeuksina keskittyä, masennuksena ja ahdistuneisuutena. Myös oppimisen liittyvät ongelmat alkavat tässä iässä näkyä, kuten myös lasten sosiaalisten taitojen pulmat. (Korhonen 2021.)

2.2 Sukupuolen moninaisuus

Nykyään puhutaan sukupuoli-identiteetistä monimuotoisena ilmiönä, joka ei rajoitu miehiin ja naisiin, vaan sukupuolen ilmenemismuodot ovat moninaisemmat. Ihminen voi kokea olevansa molempia sukupuolia yhtä aikaa tai hän voi kokea olevansa jotain sukupuolten väliltä. (Kaltiala-Heino – Työlajärvi – Suomalainen 2018). Jotkut eivät omaa kumpaakaan sukupuolta ja osa ei koe tarvetta määritellä omaa sukupuoltaan. Sukupuolen moninaisuus käsittää niin sukupuolivähemmistöt kuin sukupuolienemmistöt. (Seta 2022a.) Sukupuolen moninaisuus on osa kaikkia ihmisiä, näin ollen se ei koske vain tiettyä ihmisryhmää. Sukupuolella on merkittävä vaikutus ihmisen kokonaisvaltaiseen hyvinvointiin ja terveyteen. Ihmisten ja erityisesti lasten ja nuorten kanssa tehtävässä työssä on tärkeä huomioida sukupuolen moninaisuus. (THL 2022a.)

Jokaisen ihmisen kokemus sukupuolestaan on yksilöllinen. Sukupuolen moninaisuuden kuuluu myös erilaisia tapoja ilmaista omaa sukupuolta. Sukupuolen ilmaisu käsittää ulkonäön, käyttäytymisen, tavat ja toiminnan, jolla hän ilmaisee itselleen ja ympäristölleen olevansa tiettyä sukupuolta. Nämä tavat käsittävät esimerkiksi pukeutumisen, puhetyylin, eleet ja ilmeet. (Seta 2022a.) Ihmisen tarve tulla kohdatuksi sosiaalisesti toivotun sukupuolen mukaisesti liittyy tähän. (Kaltiala-Heino – Työlajärvi – Suomalainen 2018).

Sukupuoli on käsitteenä monitasoinen. Juridinen sukupuoli tarkoittaa sukupuolta, joka ilmenee henkilötunnuksen toiseksi viimeisestä numerosta tai sukupuolella voidaan viitata henkilön anatomiaan mm. sukupuolielimiin. Sukupuolella voidaan myös viitata sukupuolinormeihin tai sukupuoli-identiteettiin. Syntyessään lapsi määrittellään juridisesti Suomessa mieheksi tai naiseksi. Sukupuolenkorjausprosessin myötä sukupuoli määrittellään samoin. Kuitenkin ihmisen oma määritelmä ja kokemus omasta sukupuolesta tulisi suosittaa tapana ymmärtää ihmisen sukupuoli. Ihminen voi olla joko mies tai nainen tai olla jotain siltä väliltä tai kokea olevansa sukupuoleton. (THL 2022a.) Kaksijaokaisen eli binäärisen sukupuolikäsityksen on olemassa kaksi sukupuolta: mies ja nainen. Ei-binäärinen henkilö, on henkilö, joka kokee, ettei oma sukupuoli sovi tähän pe-

rinteiseen kaksinapaiseen sukupuoli-jakoon. Nämä voivat olla esimerkiksi intersukupuoliset, sukupuolettomat ja muunsukupuoliset. (Sukupuolen moninaisuuden osaamiskeskus 2022a, THL 2022c, Trasek 2019.).

Cissukupuolinen henkilö kokee hänen biologisen sukupuolensa ja sukupuoli-identiteetinsä vastaavat toinen toistaan. Valtaosa ihmisistä on cissukupuolisia, eli he kuuluvat sukupuolienemmistöön. Cis-etuliite tarkoittaa tällä puolella olevaa. Vastakohta cis-salle on trans, joka tarkoittaa toisella puolella olevaa. (Sukupuolen moninaisuuden osaamiskeskus 2022a, THL 2022c, THL 2022d, Trasek 2019.)

Muunsukupuolisuus tarkoittaa sukupuoliä, jotka eivät ole sukupuoli-identiteetiltään nais- tai miessukupuolisia, vaan voivat olla sekoitus molempia sukupuoliä, jotain muuta sukupuolta tai kokevat olevansa sukupuolettomia. Osa käyttää itsestään englanninkielistä käsitettä transgender. Muunsukupuolinen voi olla kattotermi kaikille, jotka eivät kuulu ei-binääriseen sukupuoli-jakoon, mutta huomioitavaa on, ettei kaikille muunsukupuolisille tämäkään käsite tunnu omalta. (Sukupuolen moninaisuuden osaamiskeskus 2022a, Seta 2022a.) Muunsukupuolisista osa kokee tarvitsevansa sukupuolenkorjaushoitoja. Sukupuolen korjaaminen käsittää lääketieteellisiä hoitoja, sekä hormonaalisia että kirurgisia hoitoja. Näillä pyritään saamaan kehoa muokattua omaa sukupuoli-identiteettiä vastaavaan suuntaan. (Seta 2022b, Kärnä 2017.)

Ihminen, joka kokee, ettei hänen syntymässä määritetty sukupuoli vastaa hänen sukupuoli-identiteettiänsä määrittelee itsensä transsukupuoliseksi. He kokevat syntymässä määritellyn sukupuolensa sekä siihen liittyvät fyysiset piirteet vastenmielisiksi ja ahdistaviksi ja yhteiskunnan opettamat sosiaaliset roolit itselleen vieraisiksi. Transsukupuoliset kokemukset saattavat herätä toisilla vasta aikuisiässä, jopa eläkeiässä, toisilla kokemus kuulua toiseen sukupuoleen ja halu muuttaa kehonsa omaa kokemusta vastaavaksi voi alkaa jo 3–5-vuoden iässä. Sukupuolenkorjausprosessin avulla transsukupuolinen henkilö toivoo, että fyysiset piirteet saadaan vastaamaan hänen omaa sukupuoli-identiteettiänsä. Monet transsukupuoliset ovat miehiä tai naisia, mutta muunsukupuolinen-käsitettä käyttävän henkilön lailla transsukupuolinen voi kokea, ettei nais- tai mieskäsite kuvaa häntä täysin. Osa kuitenkin kokee vahvasti olevansa transmiehiä tai transnaisia. (Vilkkä 2010: 29–30, Seta 2022a, THL 2022c, Kärnä 2017.)

Transnuori on nuori, joka pohtii omaa sukupuoltaan, kehonsa piirteitä sekä sen ilmaisuä. Nuori, joka on miettinyt sukupuolensa korjausprosessia tai jopa edennyä siinä. (Sukupuolen moninaisuuden osaamiskeskus 2022b.) Alaikäraja tutkimuksille nuoriso-

psykiatrian sukupuoli-identiteetin poliklinikalle on 13 vuotta. Suomessa sukupuolta vahvistavien hormonihoidojen aloittamiselle ei ole asetettu tarkkaa ikärajaa. Hoitojen aloittaminen alaikäisinä, on kuitenkin Suomessa harvinaista, mutta tilannetta arvioidaan aina yksilöllisesti. Henkilötunnuksen korjaaminen eli sukupuolen juridinen vahvistaminen, edellyttää 18 vuoden ikää. Leikkaushoidot voi aloittaa vasta kun täysi-ikä on saavutettu, lähetteellä sekä hoitoihin oikeuttavalla diagnoosilla. (Sukupuolen moninaisuuden osaamiskeskus 2022c.) On myös tärkeä huomioida etteivät kaikki biologisesta sukupuolesta poikkeavat kärsi sukupuolidysforiasta eivätkä edellytä hoitoa. (Kaltiala-Heino – Työläjäarvi – Suomalainen 2018).

Sukupuoleltaan moninaisten lasten ja translasten elämä saattaa näyttäytyä ulkopuoliselle samanlaiselta kuin muiden lasten elämä. Lapsi kokee kuitenkin usein erilaisuutta ja vierauden tunnetta, eläessään vieraassa kehossa. He pyrkivät usein salaamaan omaan sukupuoleen liittyviä kokemuksia ja saattavat joutua rakentamaan itselleen näkymätöntä suojamuuria suojatakseen itseään ja omia tunteitaan. Translapsen tunnistaminen on haastavaa, koska lapset harvoin tietävät mitä transsukupuolisuus on. Lapsi, joka toistuvasti ja pitkäkestoisesti haluaa ja vaatii pukeutua ja olla julkisesti toista sukupuolta, voidaan ajatella hänellä olevan vakavia viitteitä sukupuolen moninaisuuden kokemisesta. Pienellä lapsella saattaa olla transkokemuksia, jolloin lapsi saattaa leikeissä vaihtaa ja eläytyä toiseen sukupuoleen, mutta se ei aina tarkoita, että lapsesta tulee aikuisena transsukupuolinen. (Vilkkä 2010: 30–31)

Lapsilla ja nuorilla, jotka hakeutuvat sukupuolidysforian eli sukupuoli-identiteettihäiriön takia tutkimuksiin, on useimmiten vakavia mielenterveyden häiriöitä ja identiteettihäiriön ongelmia. Ei voida ajatella, että kaikki lapsen tai nuoren ongelmat selittyisivät sukupuolella, vaan tarkastella kokonaisuutena, jolloin lapsen psykiatrisia, lastensuojelullisia tai koulunkäynnin tuen erityistarpeita ei tule jättää hoitamatta, riippumatta sukupuolen pohdinnasta. (Kaltiala-Heino – Työläjäarvi – Suomalainen 2018.)

Kun ihminen syntyy omien sekä mies- että naistyyppeihin fyysisiä ominaisuuksia, puhutaan intersukupuolisuudesta. Näitä ominaisuuksia ovat esimerkiksi sukuelimet sekä kromosomit ja hormonit. Vaikka sukupuolta ei ole mahdollista määrittää ainoastaan fyysisten ominaisuuksien perusteella, tulee syntynyt lapsi juridisesti määritellä joko nais- tai miessukupuoleen kuuluvaksi. Intersukupuolisuus saattaa olla nähtävissä jo lapsen syntyessä, mutta osalle asia valkenee vasta myöhemmin elämän aikana, esimerkiksi murrosikässä, kun esimerkiksi tytöksi oletetulle lapselle ei tule kuukautisia. (Vilkkä 2010: 26, THL 2022c, Sukupuolen moninaisuuden osaamiskeskus 2022a.)

2.3 Seksuaalisuus

Seksuaalisuus on käsitteenä moniulotteinen, ja vaikuttaa useilla elämänalueilla. Seksuaalisuus on ihmisen perusominaisuus, osa ihmisyyttä, jota ei voi erottaa muusta ihmisenä olemisesta. Seksuaalisuus on osa minuutta, se on kehittyvä, kasvava ja moninainen ulottuvuus. Hyväksyvä suhde omaan seksuaalisuuteen antaa voimavaroja psyykkiseen ja fyysiseen hyvinvointiin. Biologinen sukupuoli, seksuaalinen suuntautuminen, seksuaalinen kehitys, sosiaalinen sukupuoli-identiteetti ja sen mukainen rooli sekä suvun jatkaminen kuuluvat seksuaalisuuteen. Seksuaalisuus on mahdollisuus, ja tämä tarkoittaa eri-ikäisille eri asioita. Seksuaalisuus voi olla läheisyyttä, hellyyttä, hehkua ja turvallisuutta. Seksuaalisuus voi olla jännitystä, seikkailuja ja haaveilua. Seksuaalisuus voi olla flirttiä, iloa ja suunnatonta rakkauden paloa. Seksuaalisuus voi olla vetovoimaa, yhteenkuuluvuutta, itsetuntoa, hyvinvointia ja terveyttä. (Cacciatore – Korteniemi-Poikela 2019.)

Sukupuolen moninaisuus ja seksuaalinen suuntautuminen on tärkeä erottaa toisistaan. Seksuaalinen suuntautuminen kertoo sitä, kehen ihminen tuntee vetoa, kehen ihastuu ja rakastuu ja kehen tuntee eroottista vetovoimaa. (THL 2022a)

2.4 Seksuaalikasvatus

Seksuaalikasvatus on jokaisen seksuaalioikeus, ja seksuaalioikeudet ovat jakamattomia ihmisoikeuksia. Seksuaalikasvatuksen avulla jaetaan tietoa ja taitoa, joiden kautta jokaisella on mahdollisuus pohtia omia asenteita seksuaalisuuteen liittyvissä kysymyksissä. Näiden tietojen pohjalta ihminen voi tehdä itselleen parhaita mahdollisia valintoja oman seksuaalisuuden toteuttamisen suhteen. Seksuaalikasvatuksen tavoitteena on seksuaalinen hyvinvointi sekä hyvä seksuaaliterveys. Seksuaalikasvatuksen tehtävänä on tukea seksuaalista itsemääräämisoikeutta, oikeutta kokea oma seksuaalisuus hyvänä ja arvokkaana sekä tarjota mahdollisuus pohtia seksuaalisuuksia sekä sukupuolia. Seksuaalikasvatusta tapahtuu sekä virallisten että epävirallisten lähteiden kautta, ja sitä tapahtuu monella eri tasolla. Kokonaisvaltaisen seksuaalikasvatuksen on tarkoitus auttaa tekemään valintoja, jotka parantavat seksuaalista hyvinvointia ja kehittävät osallista yhteiskuntaa myötätuntoiseen, tasa-arvoiseen ja oikeudenmukaiseen suuntaan. (Oinonen – Susineva 2021.)

Seksuaalivalistuksesta puhutaan, kun viestitään suurelle joukolle seksuaalisuusasioissa. Seksuaaliopetus on pääsääntöisesti pienehkölle joukolle tapahtuvaa opetusta. Seksuaalineuvonnasta voidaan puhua, kun seksuaalineuvontakoulutuksen saanut ammattihenkilö antaa pääsääntöisesti yhdelle tai kahdelle henkilölle kerrallaan neuvontaa seksuaalisuuteen liittyvissä asioissa. (Oinonen – Susineva 2021.)

Seksuaalikasvatusta tarvitaan läpi elämän. Lasten seksuaalisuus ja seksuaalikasvatus eroaa nuorten ja aikuisten vastaavista. Jokainen lapsen kanssa toimiva aikuinen on seksuaalikasvattaja, ja sen vuoksi jokaisen kasvattajan tulisi kiinnittää huomiota omiin asenteisiin, arvoihin ja kipukohtiin sekä pohtia sitä, miten niitä välittää lapselle joko tietoisesti tai tiedostamatta. Tutkittuun tietoon pohjautuvan kokonaisvaltaisen seksuaalikasvatuksen puuttuessa lapsi oppii seksuaalisuuteen liittyvät tiedot ja uskomukset muualta. (Väestöliitto 2022c.) Vanhemmilta ja perheeltä saatu tuki turvaa ja auttaa terveen itsetunnon kehittämisessä sekä suojaa masennukselta, päihteiden väärinkäytöltä, itsemurha-ajatuksilta ja -käyttäytymiseltä. (Capous-Desyllas – Barron 2017).

Turvataitokasvatus on osa seksuaalikasvatusta. Turvallisuus on ihmisen perustarve, johon jokainen pyrkii ja johon jokaisella on oikeus. Turvataitokasvatuksen tehtävänä on opettaa lapsille ja nuorille taitoja, joiden avulla he voivat välttyä joutumasta kiusaamisen, alistamisen, väkivallan, suostuttelun, ahdistelun ja seksuaalisen hyväksikäytön tilanteisiin. (THL 2022b.) Tunne- ja turvataitokasvatus ei ole kuitenkaan pelkästään selviytymiskeinojen oppimista, vaan kokonaisvaltaista, laaja-alaista lapsen kehityksen ja hyvinvoinnin tukemista. Tunne- ja turvataitokasvatus edistää mm. lapsen itsearvostusta, itsetuntemusta ja itseluottamusta sekä vuorovaikutus- ja tunnetaitoja. Tunteiden tunnistaminen ja huomioiminen auttaa lasta tunnistamaan milloin hän on turvassa tai uhattuna. Hyvät vuorovaikutustaidot taas auttavat lasta solmimaan hyviä ihmissuhteita.

2.5 Seksuaalisuuden kehittyminen

Tutkimusten mukaan suurin osa kolme vuotta täyttäneistä cissukupuolisista lapsista määrittelevät itsensä biologisen sukupuolensa mukaan. 3–5-vuotiasta lapsista suurin osa uskovat sukupuolensa säilyvän aikuisuuteen saakka. Esikoulu- sekä alakouluikäiset lapset samastuvat samaa sukupuolta olevien kavereiden kanssa ja kokevat muut sukupuolet vieraina. (Gulgöz – Alonso – Olson – Gelman 2019.)

Lapsen seksuaalisuus etenee vaiheittain ja kehittyy yleisen kehityksen rinnalla. Seksuaalinen kehitys lapsuudessa on oman kehon toimintojen ihmettelyä ja toisiin vertailua, silloin tutustutaan mielihyvän tunteeseen ja siihen mikä on soveliasta missäkin. Lapsi on utelias seksuaalisuuden suhteen. Lapsi kysyy usein omaa alkuperäänsä, kehoon ja sen toimintoihin liittyvistä asioista, miettii poikien ja tyttöjen eroja ja miten vauvat tulevat maailmaan. (Väestöliitto 2022b.)

Alakouluiässä lapsi vähentää kysymyksiä seksuaalisuuteen liittyen ja haaveilee rakastumisen tunteesta ja saattaa kokea olevansa ensimmäistä kertaa ihastunut tai rakastunut. Usein tässä iässä tytöt ja pojat viettävät aikaa omissa ryhmissään. Riisuuntuminen ja muiden edessä alastomana oleminen voi olla epämukavaa ja aiheuttaa häpeää. Lapset saattavat kuitenkin puhua seksuaalissävyytteisesti, usein liioitellusti ja vailla tietoa siitä mistä puhuvat. Kehossa alkaa tapahtua 10–11-vuotiailla muutoksia, mm. sukupuolihormonien tuotanto kiihtyy, jolloin myös kiinnostus omaan seksuaalisuuteen kasvaa, vaikkei lapsi sitä esiin tuo. (Bildjuschkin – Ruuhilahti 2012.) Seksuaalinen kehitys lapsesta murrosikään ja vielä aikuisuuteen on vaiherikas matka, jossa keho, tunteet ja näiden ymmärrys kehittyvät rinnakkain. (Väestöliitto 2022b.)

3 Opinnäytetyön tarkoitus, tavoite ja tehtävät

Opinnäytetyön tarkoituksena on kuvailla kouluikäisen lapsen sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuutta. Tavoitteena on tuottaa uutta tietoa hoitotyön tueksi. Opinnäytetyö tehdään yhteistyössä HUS Psykiatrian Lastenpsykiatrian akuuttiosaston kanssa. Saatujen vastausten avulla voidaan kehittää jatkotutkimusaiheita ja -kysymyksiä.

Opinnäytetyö vastaa kysymykseen:

1. Mitä on tärkeää huomioida kohdatessa kouluikäinen lapsi, joka pohtii omaa sukupuoltaan ja seksuaalisuuttaan?

4 Opinnäytetyön toteutus

4.1 Kuvaileva kirjallisuuskatsaus

Opinnäytetyö toteutettiin kuvailevalla kirjallisuuskatsausmenetelmällä, joka on kirjallisuuskatsausten perustyypeistä yksi yleisimmin käytetyistä. Se on yleiskatsaus ilman

tiukkoja ja tarkkoja sääntöjä. (Salminen 2011.) Kirjallisuuskatsaukseksi sanotaan menetelmää, jonka avulla kerätään yhteen olemassa olevaa tietoa, jossa kirjoittaja etsii ja käy läpi arvioiden ja analyttisesti omaan aiheeseensa ja tutkimusongelmiinsa liittyvää keskinäistä tieteellistä kirjallisuutta ja aikaisempaa tutkimusta. (Jyväskylän yliopisto 2022). Kirjallisuuskatsauksessa kehitetään teoreettista käsitteistöä ja ymmärrystä tieteenalasta sekä voidaan arvioida aikaisempaa teoriaa tai kehittää teoriaa. Kirjallisuuskatsauksessa muodostetaan tietystä aihepiiristä kokonaisuus, jossa hyödynnetään hoitotieteen julkaisuja. Kirjallisuuskatsaus käsittää kirjallisuuden ja aineistojen hakua, niiden arviointia sekä aineiston perusteella tehdyn synteessin ja analyysin, jotka ovat tälle prosessille ominaisia. Kuvailevassa kirjallisuuskatsauksessa kuvataan tai kerrotaan tiettyyn aiheeseen liittyvää aikaisempaa tai viimeaikaista tutkimusta. Siinä kuvataan tutkimuksen laatua ja määrää ja sen syvyyttä. Kuvaileva kirjallisuuskatsaus sisältää tutkimuskysymyksiä, jotka on laadittu tutkimusaiheen pohjalta, tutkimusprosesseja ja menettelytapojen kuvaamista. Kysymyksenasettelu sisältää erilaisia rajauksia ja voi olla laajaa ja hyvin erilaista. Kirjallisuuskatsauksessa tarkastellaan tieteellisiä tutkimuksia. (Stolt – Axelin – Suhonen 2016: 7–9).

Kuvaileva kirjallisuuskatsaus on aineistolähtöistä, jonka avulla etsitään vastauksia tutkimuskysymyksen/tutkimuskysymyksiin. Keskeisin perustelu sille, mitkä aineistot otetaan mukaan, on tutkimuksen sisältö, miten se vastaa tutkimuskysymykseen, sekä sen sisällön samankaltaisuus muihin valittuihin tutkimuksiin (Kangasniemi ym. 2013: 298–299.)

4.2 Tiedonhaku

Tämä opinnäytetyön kirjallisuushaku toteutettiin Pubmedin, Cinahlin ja Proquest centralin tietokantoihin. Tiedonhaku aloitettiin määrittelemällä hakusanat: children, young children, gender diversity, NOT adolescents. Lisäksi käytettiin näiden synonyymejä ja sanojen yhdistelmiä (esimerkiksi gender diversity AND young children). Haut rajattiin koskemaan vuosien 2016–2022 vertaisarvioituja, tieteellisiä tutkimuksia. Tiedonhaku on kuvattu taulukossa 1.

Taulukko 1. Tiedonhaku

Tietokanta	Hakulauseke	Hakutulos	Valittu

Cinahl	children, young children AND gender diversity NOT adolescents	77	5
PubMed	children AND gender diversity NOT adolescents	128	3
Proquest Central	children, young children AND "gender diversity" NOT adolescents	14	1

Kirjallisuuskatsaukseen valittiin mukaan suomen- tai englanninkieliset artikkelit, jotka täyttivät vaaditut kriteerit. Sisäänotto- ja poissulkukriteerit on kuvattu taulukossa 2.

Taulukko 2. Sisäänotto- ja poissulkukriteerit

Sisäänottokriteerit	Poissulkukriteerit
Julkaistu 2016–2022	Julkaistu ennen vuotta 2016
Suomen- tai englanninkielinen	Joku muu kieli
Vastaa määrittelemiimme tutkimuskysymyksiin	Ei vastaa määrittelemiimme tutkimuskysymyksiin
Alkuperäistutkimus	Ei alkuperäistutkimus
Hoito- tai terveystieteellinen	Ei hoito- tai terveystieteellinen
Vertaisarvioitu	Ei vertaisarvioitu

Tähän kirjallisuuskatsaukseen valittiin 9 artikkelia, joista 6 oli laadullisia, 2 määrällisiä ja yksi oli monimenetelmätutkimus. Tutkimuksista kolme oli tehty Yhdysvalloissa, neljä oli tehty Iso-Britanniassa, joista yksi oli tehty osittain Pohjois-Irlannissa. Kaksi tutkimusta oli tehty Australiassa.

4.3 Aineiston analyysi

Aineiston analyysi toteutettiin laadullisesti, aineistolähtöisellä sisällön analyysillä. Artikkelit luettiin tarkkaan läpi ja niistä poimittiin opinnäytetyötä ohjaavan tutkimuskysymyksen mukaan oleelliset tiedot. Sisällönanalyysin avulla muodostettiin tiivistetty kuvaus tutkittavasta ilmiöstä. Aineiston analysoinnissa poimimme tutkimuksista samankaltaisuuksia. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 105–116.) Alkuperäiset tekstit suomennettiin. Apuna käytettiin MOT-sanakirjaa. Suomennoksen jälkeen aineisto pelkistettiin ja pelkistämisen jälkeen muodostettiin alakategoriat. Alakategorioita on kolme ja nämä ovat psyykkiset, fyysiset ja sosiaaliset ilmenemismuodot, jotka kuvasivat opinnäytetyötä ohjaavan kysymyksen mukaisesti niitä tekijöitä, jotka hoitotyöntekijän tulee huomioida kohdatessaan kouluikäinen lapsi, joka pohtii omaa sukupuoltaan ja seksuaalisuuttaan. Alakategoriat yhdistettiin yhteen pääkategoriaan. Pääkategoria oli sukupuolen ja seksuaalisuuden ilmeneminen.

Aineistonanalyysi kuvataan taulukossa 4 (liite 2).

5 Tulokset

Opinnäytetyössä etsittiin vastausta kysymykseen: Mitä on tärkeää huomioida kohdatessa kouluikäinen lapsi, joka pohtii omaa sukupuoltaan ja seksuaalisuuttaan?

Kirjallisuuskatsaukseen valittujen tutkimusten mukaan sukupuoltaan ja seksuaalisuuttaan pohtivien lasten määrä on kasvanut merkittävästi viimeisen vuosikymmenen aikana. GIDS (Gender Identity Development Service) on Britannian ainoa lapsille ja nuorille, sekä heidän perheillensä suunnattu klinikka, joka auttaa sukupuoli identiteetti kehitysvaikeuksissa. Klinikkan mukaan, hoitoon hakeutuneiden, erityisesti biologisesti tytönä syntyneiden määrä, on 25 kertaa suurempi vuoteen 2009 verrattuna. Tutkimuksen

mukaan hoitotyön ammattilaisten on kohdattava lapset myötätuntoisesti, hyväksyä erilaisuudet ja olla vähemmistöjen puolella. On tärkeää huomioida ja kohdata lapsi kokonaisuutena, lapsen oman sukupuoli-identiteetin mukaan, juridisesta määritelmästä ja lapsen fyysisistä ominaisuuksista riippumatta. De Vries – Doreleijers – Steensma – Cohen-Kettenis (2011) Alankomaissa tehdyn tutkimuksen mukaan, lapsilla, jotka ovat hoidossa sukupuoli klinikalla, on kohonnut riski psykiatriseen komorbiditeettiin. Psykiatrisen komorbiditeetti voi ilmetä masennuksena, ahdistuksena tai itsetuhoisuutena, ja tämä on tärkeää huomioida. (Griffin – Clyde – Byng – Bewley 2020.)

Gülgöz – Alonso – Olson – Gelman (2021) tutkivat 6–11-vuotiaita lapsia kahdessa eri tutkimuksessa. Tutkimukset käsitelivät transsukupuolisten ja cissukupuolisten lasten ympäristöstä riippumattomia uskomuksia sukupuolesta ja seksuaalisuudesta. Vastauksissa ilmeni, että vanhemmat osallistujat uskoivat nuorempia useammin, että sukupuoli ja seksuaalisuus voivat muuttua iän myötä. On tärkeä huomioida, että lapsen kehittyessä, hänen käsityksensä omasta sukupuolesta ja seksuaalisuudesta saattaa muuttua tai vaihdella. Vastauksissa ilmeni myös, että cissukupuoliset lapset pitivät tyttöä tai poikaa useammin synnynnäisenä, eli kaksijakoisena, kun taas transsukupuoliset lapset näkivät sukupuolen yksilöllisempänä ja monitasoisempana. Sukupuoltaan ja seksuaalisuuttaan pohtivat lapset tulee kohdata sukupuolisensitiivisesti, painottamatta stereotyyppisiä ajattelutapoja ja sukupuolirooleja.

Capous-Desyllas – Barron (2017) tehdyn tutkimuksen mukaan transsukupuoliset lapset perheineen kohtaavat lukuisia vaikeuksia. Arvostelua ja syrjintää koetaan sosiaali- ja terveydenhoitoalalla, kouluympäristössä ja omassa lähipiirissä. Tutkimus osoittaa, että erityisesti nuoremmat lapset, jotka yhteiskunta mieltää kykenemättömiksi ymmärtämään omaa sukupuoli-identiteettiään, kokevat suurempia haasteita kehitysvaiheensa vuoksi. Tutkimuksen perusteella on huomioitavaa, että lapsen kasvuympäristöllä on suuri merkitys. Vihamielinen elinympäristö, mikä ei tue lapsen identiteettiä, altistaa masennukselle, ahdistukselle, pelolle, vihalle, viiltelylle, huonolle itsetunnolle ja itsetuhoisuudelle.

Australiassa vuonna 2017 tehdyn tutkimuksen mukaan lasten masennus- ja ahdistusoireet vaativat erilaista tukea ja hoitoa riippuen oireilun syistä. Tutkimuksessa pohdittiin olisiko translapsille hyödyllistä käyttää ICD-tautiluokituksen Z- koodia (ei tarkoita sairautta, vaan muuta terveydentilaan vaikuttavaa tekijää) tunnistamaan erityistarpeita. Sukupuoltaan ja seksuaalisuuttaan pohtivien lasten masennus- ja ahdistusoireet vaativat lääkehoidon lisäksi tukea ilmaisemaan omaksi kokemaansa sukupuoltaan sekä sosiaaliseen transitiioon. (Winter 2017.)

Samassa tutkimuksessa pohdittiin, onko diagnoosista hyötyä vai antaako se vain väärän signaalin lapselle sekä perheelle siitä, että lapsessa on jokin vialla. Yksinkertaisesti sukupuoltaan ja seksuaalisuuttaan pohtivat lapset tarvitsevat mahdollisuuden tutkia, omaksua ja ilmaista itseään. (Winter 2017.)

Giordano (2019) nostaa tutkimuksessaan esille, että lapset, jotka eivät pysty ilmaisemaan omaksi kokemaansa sukupuoltaan kärsivät paljon todennäköisemmin ahdistuksesta ja masennuksesta, suoriutuvat koulussa heikommin, sekä kärsivät enemmän itsemurha-ajatuksesta ja -yrityksistä kuin lapset, jotka saavat vapaasti ilmaista omaksi kokemaansa sukupuolta. Lapset, jotka saavat elää siinä sukupuolella, minkä kokevat omakseen, viihtyvät. Kannustava ilmapiiri on asenne, mikä kaikkien tulisi omaksua.

Australiassa koulumaailmassa tehdyn tutkimuksen mukaan 80 % kouluikäisten lasten vanhemmista tukevat sukupuolen ja seksuaalisuuden monimuotoisuuden sisällyttämistä seksuaaliterveyskasvatukseen. Tämä saattaa tutkimuksen mukaan olla kuitenkin epämääräistä, ja opettajien kerrotaan vähättelevän tai jättävän huomiotta homo-/transfobisen häirinnän kohteeksi joutuvia lapsia. Tällainen syrjintä johtaa erilaisiin kielteisiin seurauksiin lapsille, jotka ovat sukupuoleltaan ja seksuaalisuudeltaan monimuotoisia. Seksuaaliterveyskasvatuksen tulisi biologian ja lisääntymisen lisäksi opettaa lapsille, että seksuaalisuus on myönteinen osa elämää, ja siinä tulisi keskittyä monimuotoisuuden hyväksymiseen, sekä omaan valintaan ja suostumukseen. (Ullman – Ferfolja – Hobby 2021.) Seksuaaliterveyskasvatus on vanhemman ja lapsen parissa työskentelevien aikuisten yhteinen velvollisuus, ns. kasvatuskumppanuus, ja hoitohenkilökunnan on hyvä olla tietoisia kaikkien heidän näkemyksistään ja asenteistaan sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuudesta.

Horowicz (2020) nostaa tutkimuksessaan esiin sukupuoltaan ja seksuaalisuuttaan pohtivien lasten yksilölliset tuen tarpeet. On lapsia, jotka saattavat hyötyä erityisestä psyykkisestä tuesta, lapsia, jotka eivät tiedä tarvitsevansa tukea, mutta hyötyisivät siitä, ja lapsia, jotka eivät tarvitse tukea seksuaalisuutensa kanssa. Yksilöllisen psyykkisen tuen turvin lapset voivat turvallisesti pohtia omaa identiteettiään. Tutkimuksen mukaan yksilöllisen tuen tarjoaminen on tärkeää myös lapsen vanhemmille ja perheelle, kaikki eivät tukea tarvitse tai kaipaa. Lapsen tarpeet ymmärretään paremmin, kun lapsen vanhemmat ja perhe saavat oikein kohdennettua tukea.

Rickett – Johnson – Inglec – Reynolds (2021) tutkimuksessa nousi esiin vanhempien tai huoltajien tuoma huoli siitä, miten paljon pitkät hoitojonot vaikuttavat lapsen suku-

puolidysforiaan ja psyykkiseen voitiin. Iso-Britannian terveydenhuollossa ollaan tietoisia pitkistä hoitoon pääsy ajoista, sekä sen vaikutuksista. Mitä aikaisemmin lapsi pääsee erikoissairaanhoidon piiriin, on hänen ja vanhempien helpompi käsitellä ja hallita mm. ahdistustaan ja sitä kautta lapsi perheineen saa turvallisen ympäristön tutkia sukupuolta ja seksuaalisuutta ja sen moninaisuutta. Pitkien hoitajajonojen takia resursseja pitäisi lisätä perusterveydenhuoltoon mm. tukiryhmiä perustamalla.

Gülgöz ym. (2019) Yhdysvalloissa tehdyn tutkimuksen mukaan on huomioitavaa lasten kokevan vahvaa identiteettiä, ja siihen liittyviä mieltymyksiä nykyiseen sukupuoli-identiteettiinsä liittyen, ja esimerkiksi transsukupuolinen poika, joka on syntymässä määritelty biologisesti tytöiksi, suosii useimmiten maskuliinisia leluja ja vaatteita ja leikkii mieluummin poikien kanssa. Transsukupuolisten lasten varhainen sukupuoli-identiteetin kehitys ei kuitenkaan välttämättä määrittele, miten lapsi tunnistaa tai ilmaisee sukupuolensa myöhemmin. Tämä ei tarkoita, että sukupuolisosialisaatio, joka on prosessi, jonka kautta lapset oppivat sosiaalisista odotuksista, asenteista ja käyttäytymismalleista, jotka tyypillisesti liittyvät poikiin ja tyttöihin, olisi merkityksetöntä varhaisessa kehityksessä. Päinvastoin ikään liittyvän kehityksen lisäksi sukupuolisosialisaation merkitys sukupuoli-identiteetin kehittymisessä, auttaa meitä paremmin ymmärtämään sekä transsukupuolisia että cissukupuolisia lapsia.

6 Pohdinta

6.1 Tulosten tarkastelu

Opinnäytetyön tarkoituksena oli selvittää, mitä on tärkeää huomioida kohdatessa kouluikäinen lapsi, joka pohtii omaa sukupuoltaan ja seksuaalisuuttaan? Opinnäytetyön tavoitteena oli tuottaa uutta tietoa kouluikäisen lapsen seksuaalisuudesta ja sukupuolen moninaisuudesta hoitotyön tueksi. Kuvailevan kirjallisuuskatsauksen avulla saatiin koottua mahdollisimman tuoretta tietoa aiheesta yhdeksi aineistoksi.

Tutkimuksissa nousi esiin kasvuympäristön ja kannustavan ilmapiirin merkitys. Gülgöz – Alonso – Olson – Gelman (2021) painottavat tämän lisäksi, että sukupuoltaan ja seksuaalisuuttaan pohtivat lapset tulee kohdata sukupuolisensitiivisesti, painottamatta stereotyyppisiä ajattelutapoja ja sukupuolirooleja. Samankaltaisia tuloksia ilmeni Capous-Desyllas – Barron (2017) tutkimuksessa. Gülgöz ym. (2019) nostavat ikään liittyvän kehityksen lisäksi sukupuolisosialisaation merkityksen sukupuoli-identiteetin kehitty-

sessä, joka auttaa paremmin ymmärtämään sekä transsukupuolisia että cissukupuolisia lapsia. Rickett – Johnson – Inglec – Reynolds (2021) nostavat esiin, että aikaisempi erikoissairaanhoidon pääsy turvaa lapsen kasvuympäristön, jossa tutkia sukupuolta, seksuaalisuutta sekä niiden moninaisuutta.

Kohonnut riski psykiatriseen komorbiditeettiin nousi esiin useassa tutkimuksessa (Griffin – Clyde – Byng – Bewley (2020), Giordano (2019), Horowicz (2020).) Capous-Desyllas – Barron (2017) tutkimuksessa ilmeni vihamielisen elinympäristön merkityksen psykiatrisen komorbiditeetin esiintymisessä. Winter (2017) pohti, olisiko sukupuoltaan ja seksuaalisuuttaan pohtivien lasten masennus- ja ahdistusoireille hyvä olla erillinen ICD-tautiluokituskoodi tunnistamaan näiden lasten erityistarpeita. Samankaltaista pohdintaa oli myös Horowitz (2020) tutkimuksessa. Hän nosti esiin yksilöllisen psyykkisen tuen merkityksen, sekä myös sen, että kaikki sukupuoltaan ja seksuaalisuuttaan pohtivat lapset eivät välttämättä kaipaa psyykkistä tukea vaan ovat sinut itsensä kanssa.

Tutkimuksissa nousi esiin myös, että seksuaaliterveyskasvatuksen tulisi biologian ja lisääntymisen lisäksi opettaa lapsille, että seksuaalisuus on myönteinen osa elämää, ja siinä tulisi keskittyä monimuotoisuuden hyväksymiseen, sekä omaan valintaan ja suostumukseen. Seksuaaliterveyskasvatus on vanhemman ja lapsen parissa työskentelevien aikuisten yhteinen velvollisuus, ja hoitohenkilökunnan on hyvä olla tietoisia kaikkien heidän näkemyksistään ja asenteistaan sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuudesta (Ullman – Ferfolja –Hobby 2021.)

Opinnäytetyössä saatiin vastaus tutkimuskysymykseen ja tutkimuksen tarkoitus ja tavoite täyttyivät.

6.2 Eettisyys

Toteutimme opinnäytetyön TENK:in ohjeita hyödyntäen, tutkimuseettisten periaatteiden mukaan. Kirjallisuuskatsaus tehtiin aiemmin tutkitusta tiedosta, eikä uutta tutkimusta tehty. Opinnäytetyön jokainen vaihe suunniteltiin, raportoitiin ja toteutettiin oikeaoppisesti. Prosessissa käytiin kriittisesti läpi valitsemamme artikkelit, huomioiden luotettava ja eettinen näkökulma. Käytimme tutkimuseettisen neuvottelukunnan hyvän tieteellisen käytännön ohjeita sekä hyödynsimme opinnäytetyötä tekeväälle opiskelijalle tarkoitettua

kolmetoista –kohtaista muistilistaa. Kiinnitimme jokaisessa tutkimuksen vaiheessa erityistä huomiota huolellisuuteen, tarkkuuteen ja rehellisyyteen. Kirjallisuuskatsauksen teossa käytettiin luotettavia lähteitä, joita ei plagioitu. Arvostimme muiden tekemiä töitä ja lähdemerkinnät teimme asianmukaisesti. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2023.)

6.3 Luotettavuus

Luotettavuudella tässä työssä tarkoitetaan sitä, että olemme jokaisessa vaiheessa käyttäneet oikeanlaisia ja perusteltuja menetelmiä ja lähestymistapoja ratkaistaksemme tutkimuskysymyksen ja toteuttaaksemme opinnäytetyön. Arvioimme opinnäytetyömme luotettavuutta laadullisen tutkimuksen luotettavuuskriteerein, joita olivat siirrettävyys, uskottavuus, luotettavuus ja vahvistettavuus. Tutkimusartikkeleita on niukasta lähdejoukosta valittu mukaan, tarkkoja valintakriteerejä hyödyntäen, yhdeksän kappaletta, ja luotettavuuden kannalta valikoimme opinnäytetyöhön alle kymmenen vuotta vanhoja aineistoja. Rajaus ja sisäänottokriteerit olivat johdonmukaisia ja selkeitä. Hakusanoina käytimme aiheeseen liittyvää sanastoa. Tiedonhakuun käytimme apuna Metropolia ammattikorkeakoulun kirjaston informaattikkoa tiedonhaun onnistumiseksi. Tutkimusartikkelimme olivat peräisin tieteellisesti luotettaviksi todetuista lähteistä. Kävimme useampaan kertaan lähdeaineiston huolellisesti läpi, jolloin totesimme artikkeleiden sisältöjen vastaavan kysymykseemme. Kokosimme taulukkoon tarkasteltaviksi artikkelit, jotka olemme valinneet mukaan. (Tuomi – Sarajärvi 2018: 138–139; Aaltio – Puusa 2020.) Luotettavuutta lisäsi myös se, että työtä kirjoitti kaksi opiskelijaa, jolloin näkökulmia oli useampi. Luotettavuutta heikentävänä tekijänä voidaan pitää sitä, että molemmat tekevät opinnäytetyötä ensimmäistä kertaa. Opinnäytetyöhön valikoituneet aineistot olivat englanninkielisiä. Englanti ei ole kummankaan äidinkieli, jolloin on mahdollista, että käännöksissä on voinut tapahtua virheitä. Opinnäytetyö toteutettiin Metropolia ammattikorkeakoulun opinnäytetyön toteuttamiseen antamien ohjeiden mukaisesti. Käytimme työmme useasti Turnitin- plagiointijärjestelmän kautta, jolloin osoitimme opinnäytetyömme tekstin olevan asianmukaisesti tuotettua. Lähdeviittaukset ja lähdeluettelo merkittiin huolellisesti, ja opinnäytetyöstämme eroaa omat pohdinnat ja aineistojen pohjalta saatu tieto. Lisäksi opinnäytetyö julkaistaan Theseus-palvelussa, jolloin tutkimus on avoimesti kaikille saatavilla.

6.4 Ammatillinen kehittyminen

Opinnäytetyö prosessi alkoi syksyllä 2022. Vaihdoin yllättäen aihetta ja päädyimme kyseiseen aiheeseen oman kiinnostuksemme takia. Opinnäytetyö tehtiin yhteistyössä HUS Psykiatrian lastenpsykiatrian akuuttiosaston kanssa, joka antoi vapauden tutkia aihetta ja tehdä aiheesta kirjallisuuskatsaus. Aiheeksi valikoitui kouluikäisen lapsen seksuaalisuus ja sukupuolen moninaisuus. Päädyimme aiheeseen, koska osastollamme käy paljon kouluikäisiä lapsia, joilla tavataan enenevässä määrin sukupuolidysforiaa.

Opinnäytetyö prosessina ei ollut tuttu kummallekaan, mutta molemmilla oli motivaatio ja kunnianhimo saattaa työ ajallaan loppuun. Kokonaisuudessaan opinnäytetyön toteuttaminen oli mielenkiintoinen, ja paikoin haastavakin prosessi, mikä vaati monenlaisia taitoja. Sovimme jo alkuun, että työ tehdään yhdessä, jotta molemmat tietävät koko ajan opinnäytetyön sisällön. Olemme kehittyneet tiedonhaussa ja tieteellisten artikkelien sisällön analysoinnissa. Prosessin aikana opimme opinnäytetyön tekemisen prosessin vaiheet ja opimme käyttämään kuvailevan kirjallisuuskatsauksen menetelmää.

6.5 Jatkotutkimusehdotus

Tehdessä kirjallisuuskatsausta huomattiin, että aiheesta löytyi todella vähän tutkimuksia. Jatkotutkimusaiheena olisi mielenkiintoista tietää siitä miten suuri prosentti lapsista, joille aloitetaan hormonihoidot ennen puberteettia, kokevat korjatun sukupuolen oikeaksi myös aikuisiällä. Meistä olisi myös mielenkiintoista tietää miten eri tavalla länsimaissa ja itämaissa suhtaudutaan lasten sukupuolidysforiaan.

Miten suuri prosentti lapsista, joille aloitetaan hormonihoidot ennen puberteettia, kokevat korjatun sukupuolen oikeaksi myös aikuisiällä?

Miten eri tavalla länsimaissa ja itämaissa suhtaudutaan lasten sukupuolidysforiaan?

Lähteet

Bildjuschkin, Katriina – Ruuhilahti, Susanna. Mitä ihmettä? Seksuaalikasvatusta 3–9-vuotiaille. Opas ammattilaisille. Nektaria ry 2012. <www.nektaria.fi> Luettu 30.1.2023

Cacciatore, Raisa – Korteniemi-Poikela, Erja. 2019. Rakkaus, ilo, rohkeus. Seksuaali-suuden portaat. Minervakustannus Oy.

Capous-Desyllas, Moshoula – Barron, Cecilia. 2017. Identifying and Navigating Social and Institutional Challenges of Transgender Children and Families. <Identifying and Navigating Social and Institutional Challenges of Transgender Children and Families (ebSCOhost.com)>. Viitattu 2.3.2023

Giordano, Simona. 2019. Importance of being persistent. Should transgender children be allowed to transition socially? <<https://jme.bmj.com/content/45/10/654.long>>. Luettu 13.3.2023

Griffin, Lucy – Clyde, Katie – Byng, Richard – Bewley, Susan. 2021. Sex, gender and gender identity: a re-evaluation of the evidence. <<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC8596152/pdf/S205646942000073Xa.pdf>> Viitattu 14.12.2022.

Gülgöz, Selin – Alonso, Daniel J. – Olson, Kristina R. – Gelman, Susan A. 2021. Transgender and cisgender children's essentialist beliefs about sex and gender identity. <<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC8530878/pdf/nihms-1719933.pdf>> Viitattu 14.2.2023.

Gülgöz, Selin – Glazier, Jessica J. – Enright, Elizabeth A. – Daniel J. Alonso – Durwood, Lily J. – Fast, Anne A. – Lowe, Riley – Ji, Chonghui – Heer, Jeffrey – Martin, Carol Lynn – Olson, Kristina R. 2019. Similarity in transgender and cisgender children's gender development. <<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC6900519/pdf/pnas.201909367.pdf>>. Luettu

Horowicz, Edmund. 2021. Rethinking 'need' for clinical support in transgender and gender non-conforming children without clinical classification: Learning from 'the paper I almost wrote'. <<https://web.s.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=3&sid=b156b431-1317-4a6f-913b-96f142312d5c%40redis>>. Luettu 14.3.2023.

Juuti, Pauli – Puusa, Anu 2020. Laadullisen tutkimuksen luotettavuus. Teoksessa Puusa, Anu – Juuti, Pauli (toim.). Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. E-kirja. Helsinki: Gaudeamus Oy. Luku V.

Jyväskylän yliopisto 2022. Kirjallisuuskatsaus. Päivitetty 15.3.2022. <<https://koppa.jyu.fi/avoimet/kirjasto/kirjastotuutori/aihehaku-tutkimusprosessissa/aihevainkasitteiksi/kirjallisuuskatsaus>>. Viitattu 17.11.2022.

Kaltiala-Heino, Riittakerttu – Työläjäarvi, Marja – Suomalainen, Laura 2018. Kun sukupuoli on nuorelle ongelma. Lääketieteellinen aikakauskirja Duodecim. 2018;134(20):2041-6. <<https://www.duodecimlehti.fi/duo14555#s9>>. Luettu 22.3.2023.

Kaltiala-Heino, Riittakerttu – Mattila, Aino – Kärnä, Teemu – Joutsenneimi, Kaisla 2015. Sukupuoli-identiteetin diagnosoiminen. Lääketieteellinen aikakauskirja Duodecim. 131(4):367-71. <<https://www.duodecimlehti.fi/duo12092>>. Viitattu 22.3.2023.

Kangasniemi, Mari – Pietilä, Anna-Maija – Utriainen, Kati – Jääskeläinen, Petri – Ahonen, Sanna-Mari – Liikanen, Eeva 2013. Kuvaileva kirjallisuuskatsaus: eteneminen tutkimuskysymyksestä jäsenettyyn tietoon. Hoitotiede 25 (4). 291–301.

Komonen, Atte 2020. Tieteessä tapahtuu. Biologinen sukupuoli. Verkkodokumentti. <<https://journal.fi/tt/article/view/89802/49063>>. Luettu 14.12.2022.

Korhonen, Laura. 2021. Terveyskirjasto Duodecim. Kasvu ja kehitys eri-ikäkausia. <<https://www.terveyskirjasto.fi/pla00018#s4>>. Luettu 17.11.2022.

Kärnä, Teemu 2017. Transsukupuolisuus. Lääkärikirja Duodecim. <<https://www.terveyskirjasto.fi/dlk01195>>. Luettu 8.12.2022.

Lajunen, Kaija – Andell, Minna – Ylenius-Lehtonen, Minna 2019. Tunne- ja turvataitoja lapsille. Verkkodokumentti. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/126027/Tunne-%20ja%20turvataitoja%20lapsille_WEB.pdf?sequence=1&isAllowed=y Luettu 25.11.2022.

MLL. 2021. Lapsen kasvu ja kehitys. Mannerheimin lastensuojeluliitto <<https://www.mll.fi/vanhemmille/lapsen-kasvu-ja-kehitys/>>. Luettu 25.11.2022.

Neuvolainfo.fi. 2022. Seksuaalikasvatus. <https://neuvolainfo.fi/lapsen-seksuaalikasvatus/>. Viitattu 7.12.2022.

Oinonen, Maria – Susineva, Anni. 2021. Seksuaalikasvattajan käsikirja. Hiv-säätiö. Helsinki. Kirjapaino Trinket.

Oulun kaupunki. 2022. Seksuaalisuus. <https://lapsuus.ouka.fi/lapsen-ikakaudet/alakouluika/seksuaalisuus/>. Luettu 7.12.2022.

Rickett, Bridgette – Johnson, Katherine – Inglec, Helen – Reynolds, Martel. 2021. Support for parents/carers of primary school aged gender diverse children in England, UK: a mixed-method analysis of experiences with health services. <<https://web.p.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=3&sid=dc293b71-8d6d-4264-9c9f-e75b8a001b72%40redis>>. Luettu 16.3.2023

Sahlsten, Saara 2019. Mikä muuttuu lapsen seksuaalisessa kehityksessä koulun alettua? Kasvukaruselli. Verkkodokumentti. <<https://kasvukaruselli.com/2019/08/17/mika-muuttuu-lapsen-seksuaalisessa-kehityksessa-koulun-alettua/>> Viitattu 7.12.2022.

Salminen Ari. 2011. Mikä kirjallisuuskatsaus? Johdatus kirjallisuuskatsauksen tyyppihin ja hallintotieteellisiin sovelluksiin. Verkkodokumentti. <https://osuva.uwasa.fi/bitstream/handle/10024/7961/isbn_978-952-476-349-3.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. Luettu 17.11.2022.

Santalahti, Tarja. 2018. Terveyskirjasto Duodecim. Seksuaalisen suuntautumisen ja sukupuolen moninaisuus. < <https://www.terveyskirjasto.fi/oos00003>>. Luettu 29.3.2023.

Seta. 2021. Sateenkaarisanasto. <<https://seta.fi/sateenkaaritieto/sateenkaarisanasto/>>. Luettu 30.10.2022.

Seta. 2022a. Sukupuolen moninaisuus. <<https://seta.fi/sateenkaaritieto/sukupuolen-moninaisuus/>>. Luettu 30.10.2022.

Seta. 2022b. Muunsukupuolisuus. < <https://seta.fi/sateenkaaritieto/sukupuolen-moninaisuus/muunsukupuolisuus/>>. Luettu 8.12.2022.

Stolt, Minna – Axelin, Anna –Suhonen, Riitta (toim.) 2016. Kirjallisuuskatsaus hoitotieteessä. Turun yliopisto hoitotieteen laitoksen julkaisuja tutkimuksia ja raportteja sarja A73. Turku: Juveness Print.

Sukupuolen moninaisuuden osaamiskeskus. 2022a. Sukupuolen moninaisuus. <<https://sukupuolenosaamiskeskus.fi/sukupuolen-moninaisuus/>>. Luettu 30.10.2022.

Sukupuolen moninaisuuden osaamiskeskus. 2022b. Lasten ja nuorten tuki. <https://sukupuolenosaamiskeskus.fi/palvelut/tukipalvelut/lasten-ja-nuorten-tuki/>. Luettu 8.12.2022.

Sukupuolen moninaisuuden osaamiskeskus. 2022c. Alaikäisten tutkimus ja hoito. <https://sukupuolenosaamiskeskus.fi/sukupuolen-korjaus/alaikaisten-tutkimukset-ja-hoito/>. Luettu 8.12.2022.

THL 2022a. Sukupuolen moninaisuus. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Päivitetty 8.9.2022 <<https://thl.fi/fi/web/sukupuolten-tasa-arvo/sukupuoli/sukupuolen-moninaisuus>>. Luettu 5.11.2022.

THL 2022b. Seksuaalikasvatus ja seksuaaliväkivallan ehkäisy. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. <<https://thl.fi/fi/web/vakivalta/vakivallan-ehkaisy/seksuaalikasvatus-ja-seksuaalivakivallan-ehkaisy>> Luettu 5.11.2022.

THL. 2022c. Seksuaalisuuden ja sukupuolen sanasto. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. <https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/tyon_tueksi/menetelmat/seksuaalisuus-puheeksi/seksuaalisuuden-ja-sukupuolen-sanasto>. Luettu 5.11.2022.

THL. 2022d. Tasa-arvosanasto. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. <<https://thl.fi/fi/web/sukupuolten-tasa-arvo/sukupuoli/tasa-arvosanasto>>.

THL. 2022e. Tautiluokitus ICD-10. Terveiden ja hyvinvoinninlaitos. <<https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/80324/15c30d65-2b96-41d7-aca8-1a05aa8a0a19.pdf?sequence=1&isAllowed=y>>. Luettu 14.12.2022.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. E-kirja.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta (TENK). Hyvä tieteellinen käytäntö. Päivitetty 22.2.2023. <<https://www.tenk.fi/fi/hyva-tieteellinen-kaytanta>>. Viitattu 28.2.2023.

Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Trasek. 2019. Perustietoa. <http://trasek.fi/perustietoa/>. Luettu 7.11.2022.

Ullman, Jaqueline – Ferfolja, Tania – Hobby, Lucy. 2021. Parents' perspectives on the inclusion of gender and sexuality diversity in K-12 schooling: results from an Australian national study. <https://www-tandfonline-com.ezproxy.metropolia.fi/doi/epdf/10.1080/14681811.2021.1949975?needAccess=true&role=button>. Luettu 13.3.2023.

Vilka, Hanna. 2010. Sukupuolen ja seksuaalisuuden kohtaaminen. PS-kustannus. <<https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/120050/978-952-03-1533-7.pdf?sequence=2&isAllowed=y>>. Luettu 29.3.2023.

Väestöliitto 2022a. Lapsen seksuaalinen kehitys. <<https://www.vaestoliitto.fi/ammattilaiset/lasten-kehotunnekasvatus/keho-ja-tunteet/lapsen-seksuaalisuus/>> Luettu 7.12.2022.

Väestöliitto 2022b. Lapsen kehotunnekasvatus. <<https://www.vaestoliitto.fi/ammattilaiset/lasten-kehotunnekasvatus/>> Luettu 28.1.2023.

Väestöliitto 2022c. Seksuaalikasvatus. <<https://www.vaestoliitto.fi/seksuaalisuus/seksuaalikasvatus/>> Luettu 17.11.2022.

Winter, Sam. 2017. Gender trouble: The World Health Organization, the International Statistical Classification of Diseases and Related Health Problems (ICD)-11 and the trans kids. Viitattu 2.3.2023.

Liitteet 1.

Taulukko 3. Kirjallisuuskatsaukseen valittu aineisto

	Tekijä(t), julkaisu- vuosi, maa	Tutkimuksen tar- koitus	Menetelmä	Keskeiset tu- loket
1	Gülgöz, S., Alonso, D., Olson, K.R., Gelman, S.A. 2021. Transgender and cisgender children's essen- tialist beliefs about sex and gender identity. Yhdysvallat.	Tutkimuksen tarkoi- tuksena on selvittää transsukupuolisten ja cissukupuolisten las- ten pääasiallisia us- komuksia liittyen su- kupuoleen ja suku- puoli-identiteettiin.	Määrällinen tut- kimus	Sukupuoltaan ja seksuaalisuut- taan pohtivat lapset tulee kohdata suku- puolisensitiivi- sesti, painotta- matta stereo- tyyppisiä ajatte- lutapoja ja suku- puolirooleja.
2	Griffin, L., Clyde, K., Byng, R., Bewley, S. 2021. Sex, gender and gender identity: a re-evaluation of the evidence. Iso-Britannia.	Tässä tutkimuksessa analysoidaan suku- puolidysforian ja mie- lenterveyden suh- detta erityisesti nu- orempien transsuku- puolisten potilaiden osalta.	Laadullinen tut- kimus	On tärkeää huo- mioida ja koh- data lapsi koko- naisuutena, lap- sen oman suku- puoli-identiteetin mukaan, juridi- sesta määritel- mästä ja lapsen fyysisistä omi- naisuuksista riippumatta.
3	Capous-Desyl- las, M., Barron, C., 2017. Identifying and Navigating So- cial and Institu- tional Chal- lenges of Transgender Children and Families. Yhdys- vallat.	Tässä tutkimuksessa selvitetään kokemuk- sia ja haasteita, joita translapset ja heidän perheensä kohtaa- vat.	Laadullinen tut- kimus	Lapsen kasvu- ympäristöllä on suuri merkitys. Vihamielinen elinympäristö, mikä ei tue lap- sen identiteettiä, altistaa masen- nukselle, ahdis- tukselle, pelolle, vihalle, viilte- lylle, huonolle it- setunnolle ja it- setuhoisuudelle.

4	<p>Sam Winter. 2017. Gender trouble: The World Health Organization, the International Statistical Classification of Diseases and Related Health Problems (ICD)-11 and the trans kids. Australia.</p>	<p>Tutkimuksessa pohditaan, onko erillinen diagnoosi tarpeellinen lapsille, jotka kokevat sukupuoliristiriitaa ja jotka eivät vielä ole saavuttanut puberteettia.</p>	<p>Laadullinen tutkimus</p>	<p>Sukupuoltaan ja seksuaalisuuttaan pohtivien lasten masennus- ja ahdistusoireet vaativat lääkehoidon lisäksi tukea ilmaisemaan omaksi kokeamaansa sukupuoltaan sekä sosiaaliseen transitiioon.</p> <p>Sukupuoltaan ja seksuaalisuuttaan pohtivat lapset tarvitsevat mahdollisuuden tutkia, omaksua ja ilmaista itseään.</p>
5	<p>Giordano, S. 2019. Importance of being persistent. Should transgender children be allowed to transition socially? Iso-Britannia.</p>	<p>Tutkimuksessa esitetään syitä, joiden vuoksi transsukupuolisille lapsille tulisi sallia sosiaalinen siirtymä, vaikka lapsen psykoseksuaalinen kehityskulku on epävarma.</p>	<p>Laadullinen tutkimus</p>	<p>Lapset, jotka eivät pysty ilmaistamaan omaksi kokeamaansa sukupuoltaan kärsivät paljon todennäköisemmin ahdistuksesta ja masennuksesta, suoriutuvat koulussa heikommin, sekä kärsivät enemmän itsemurha-ajatuksista ja -yrityksistä.</p>
6	<p>Ullman, J., Ferfolja, T., Hobby, L. 2021. Parents' perspectives on the inclusion of gender and sexuality diversity in K-</p>	<p>Tutkimuksessa selvitettiin vanhempien näkökulmia sukupuolen ja seksuaalisuuden osallistamiseen kasvatukseen ja koulutukseen.</p>	<p>Määrällinen tutkimus</p>	<p>Seksuaaliterveyskasvatus on vanhemman ja lapsen parissa työskentelevien aikuisten yhteinen velvollisuus.</p>

	12 schooling: results from an Australian national study. Australia.			lisuus, ns. kasvatuskumppanuus, ja hoitohenkilökunnan on hyvä olla tietoisia kaikkien heidän näkemyksistään ja asenteistaan sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuudesta.
7	Horowicz, E. 2021. Rethinking 'need' for clinical support in transgender and gender non-conforming children without clinical classification: Learning from 'the paper I almost wrote'. Iso-Britannia, Pohjois-Irlanti.	Tutkimuksen tarkoituksena oli lisätä tietoa siitä mitä hyötyä tai haittoja lapselle on siitä, että sukupuolidysforia on ICD-11 tautiluokituksessa.	Laadullinen tutkimus	Yksilöllisen psyykkisen tuen turvin lapset voivat turvallisesti pohtia omaa identiteettiään.
8	Rickett, B., Johnson, K., Inglec, H., Reynolds, M. 2021. Support for parents/carers of primary school aged gender diverse children in England, UK: a mixed-method analysis of experiences with health services. Iso-Britannia.	Tutkimuksella pyrittiin ymmärtämään vanhempien tai huoltajien näkemyksiä ja kokemuksia siitä mitä tukea he ja heidän sukupuoleltaan monimuotoiset lapset ovat saaneet terveydenhuollosta.	Monimenetelmätutkimus	Pitkät hoitojonot vaikuttavat lapsen sukupuolidysforiaan ja psyykkiseen vointiin.
9	Gülgöz, S., Glazier, J.J., Enright, E.A., Daniel J.A. Durwood, L.J., Fast,	Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää 3–12-vuotiaiden transsukupuolisten ja	Määrällinen tutkimus	Ikään liittyvän kehityksen lisäksi sukupuolisosialisaation

	A.A., Lowe, R., Ji, C., Heer, J., Martin, C-L., Olson, K.R. 2019. Similarity in transgender and cisgender children's gender development. Yhdysvallat.	cissukupuolisten lasten sukupuoli-identiteetin kehityksen samakaltaisuuksia.		merkitys sukupuoli-identiteetin kehittymisessä, auttaa meitä paremmin ymmärtämään sekä transsukupuolisia että cissukupuolisia lapsia.
--	---	--	--	---

Liitteet 2.

Taulukko 4. Aineiston analyysi

Alkuperäinen ilmaus	Suomennettu ilmaus	Pelkistetty	Alakategoria	Pääkategoria
The medical profession must be compassionate, accept differences and fight for those who are marginalised and discriminated against.	Lääkärin on oltava myötätuntoinen, hyväksyttävä erilaisuus ja taisteltava syrjäytyneiden ja syrjittyjen puolesta.	Ammattilaisten on kohdattava lapset myötätuntoisesti, hyväksyä erilaisuudet ja olla vähemmistöjen puolella.	Sosiaaliset ilmenemismuodot	Sukupuolen ja seksuaalisuuden ilmeneminen
This is clinically significant risk of serious, imminent and likely harm: this provides a clear moral and clinical reason, grounded in non-maleficence, to adopt a supportive attitude.	Tämä on kliinisesti merkittävä vakavan, välittömän ja todennäköisen vahingon riski: tämä tarjoaa selkeän moraalisen ja kliinisen syyn, joka perustuu loukkaamattomaan, tukeaan antavaan asenteeseen.		Sosiaaliset ilmenemismuodot	Sukupuolen ja seksuaalisuuden ilmeneminen

<p>Inclusion of gender and sexuality diversity may be superficial, avoided or vague. This occurs despite the fact that gender and sexuality diverse young people are routinely discriminated against in education and teachers reportedly downplay or ignore homo/transphobic harassment. Such exclusion and discrimination results in a range of negative outcomes for gender and sexuality diverse children.</p>	<p>Sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuuden sisällyttäminen voi olla pinnallista, välttelevää tai epämääräistä. Tätä tapahtuu siitä huolimatta, että sukupuolta ja seksuaalisuuden moninaisuutta pohtivia nuoria syrjitään rutiininaisesti koulutuksessa ja opettajat vähättelevät tai jättävät huomiotta homo/transfobisen häirinnän. Tällainen poisulku ja syrjintä johtaa erilaisiin kielteisiin seurauksiin sukupuolen ja seksuaalisuuden monimuotoisille lapsille</p>	<p>Koulussa sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuuden sisällyttäminen koulutukseen voi olla pinnallista, välttelevää tai epämääräistä. Tällainen syrjintä johtaa erilaisiin kielteisiin seurauksiin lapsille, jotka pohtivat omaa sukupuoltaan ja seksuaalisuuttaan.</p>	<p>Sosiaaliset ilmenemismuodot</p>	<p>Sukupuolen ja seksuaalisuuden ilmeneminen</p>
<p>Earlier access to high quality health services which include supports of a range of kinds may help families mediate and manage anxiety, distress, loneliness, and isolation and provide a safe environment in</p>	<p>Aikaisempi pääsy korkealaatuisiin terveyspalveluihin, jotka sisältävät monenlaista tukea, voi auttaa perheitä käsittelemään ja hallitsemaan ahdistusta, yksinäisyyttä ja eristyneisyyttä sekä tarjoamaan</p>	<p>Aikaisempi hoitoon pääsy auttaisi perheitä hallitsemaan sukupuoli dysforian aiheuttamia oireita sekä tarjoaisi turvallisen ympäristön tutkia ja</p>	<p>Sosiaaliset ilmenemismuodot</p>	<p>Sukupuolen ja seksuaalisuuden ilmeneminen</p>

which to explore gender, celebrate diversity and develop new ways of living with uncertainty	turvallisen ympäristön sukupuolen tutkimiselle, monimuotoisuuden juhlistamiselle ja uusien tapojen kehittämiselle epävarmuuden kanssa elämiselle.	kokea sukupuolen moninaisuutta.		
In a sector where the waiting lists for a specialist service are extremely long, improvements need to take place to make primary care services better prepared to provide accurate knowledge and interim supports, and for support services to be more broadly resourced and accessed in other settings, including social support groups for children and their caregivers.	Sektorilla, jossa asiantuntijapalvelujen jonotusajat ovat erittäin pitkät, on tehtävä parannuksia, jotta perusterveydenhuollon palvelut olisivat paremmin valmistautuneita tarjoamaan tarkkaa tietoa ja tilapäistä tukea ja jotta tukipalvelut olisivat laajemmin resursoituja ja saatavilla muissa ympäristöissä, mukaan lukien lasten ja heidän hoitajiensa sosiaaliset tukiryhmät.	Olisi tarpeellista kehittää perusterveydenhuoltoon parempaa valmiutta kohdata ja hoitaa lapsia ja perheitä, jotta he saisivat tukea, erikoissairaanhoidon pääsyyn odottaessa.	Sosiaaliset ilmenemismuodot	Sukupuolen ja seksuaalisuuden ilmeneminen
De Vries et al. measured psychiatric comorbidity among those referred to a child and adolescent gender clinic in The Netherlands and	De Vries ym. ovat mitanneet psykiatrisia liittännäissairauksia niillä, jotka ovat ohjattu lasten ja nuorten sukupuoliklinikalle Alankomaissa ja havaitsi	Alankomaissa tehdyn tutkimuksen mukaan, lapsilla, jotka ovat hoidossa sukupuoli klinikalla, on kohonnut riski psykiatriseen komorbiteettiin, eli	Psyykkiset ilmenemismuodot	Sukupuolen ja seksuaalisuuden ilmeneminen

<p>also found increased rates of depression, anxiety and suicidal ideation in this younger group.</p>	<p>myös lisääntyntä masennusta, ahdistusta ja itsetuhoisuutta tässä nuoremmassa ryhmässä.</p>	<p>monihäiriöisyyteen. Psykiatrinen komorbiditeetti voi ilmetä masennuksena, ahdistuksena tai itsetuhoisuutena, ja tämä on tärkeää huomioida.</p>		
<p>Mallon and DeCrescenzo (2006) found that transgender children being raised in a “hostile environment” (an environment that is not supportive of the child’s identity claims) will often respond to this “with symptoms of depression, anxiety, fear, anger, self-mutilation, low self-esteem, and suicidal ideation”</p>	<p>Mallon ja DeCrescenzo (2006) havaitsivat, että transsukupuolisia lapsia kasvatetaan “vihamielisessä ympäristössä” (ympäristö, joka ei tue lapsen identiteettivaatimuksia) reagoi usein tähän “masennus-, ahdistus-, pelko-, viha-, itsensä silpomisen, alhaisen itsetunnon ja itsemurha-ajatusten oireilla.”</p>	<p>Tutkimuksen perusteella on huomioitavaa, että lapsen kasvu-ympäristöllä on suuri merkitys. Vihamielinen elinympäristö, mikä ei tue lapsen identiteettiä, altistaa masennukselle, ahdistukselle, pelolle, vihalle, viiltelylle, huonolle itsetunnolle ja itsetuhoisuudelle.</p>	<p>Sosiaaliset ilmenemismuodot Psyykkiset ilmenemismuodot</p>	<p>Sukupuolen ja seksuaalisuuden ilmeneminen</p>
<p>Those who are unable to affirm their identity, or who cannot access to early treatment, are much more likely to suffer anxiety and depression, compromised school performance, suicidal ideation</p>	<p>Ne, jotka eivät pysty vahvistamaan omaa identiteettiään, tai jotka eivät pääse varhaiseen hoitoon, kärsivät paljon todennäköisemmin ahdistuksesta ja masennuksesta, heikentyneestä koulu-</p>	<p>Oman identiteetin epäselvyys sekä pitkittynyt hoitoon pääsy johtaa usein ahdistukseen, masennukseen ja itsetuhoisuuteen.</p>	<p>Psyykkiset ilmenemismuodot</p>	<p>Sukupuolen ja seksuaalisuuden ilmeneminen</p>

and carry out suicide attempts than those who are in supporting environments.	lumenestyksestä, itsemurha-ajatuksesta ja itsemurhayrityksestä kuin he, jotka ovat tukevassa ympäristössä.			
If we are to argue that some TGNC children may benefit from specialist psychological support, we must accept that the provision of this should consider the needs of each child.	Jos aiomme väittää, että jotkut TGNC-lapset voivat hyötyä erityistason psykologisesta tuesta, on meidän hyväksyttävä, että tätä tarjotessa jokaisen lapsen yksilölliset tarpeet tulisi huomioida.	Jokaisen lapsen yksilölliset tuen tarpeet tulisi huomioida, jotta voidaan määrittellä oikea tuen tarve.	Sosiaaliset ilmenemismuodot Psyykkiset ilmenemismuodot	Sukupuolen ja seksuaalisuuden ilmeneminen
Levine, for example, argues that it is important for all children who experience gender incongruence to receive psychological support, including those who are functioning without experiencing distress, 'to ensure that they have the necessary support they need and a safe place to explore identities and consider any transitioning experience'	Esimerkiksi Levine, katsoo, että on tärkeää, että kaikki lapset, jotka kokevat ristiriitaa sukupuolestaan, saavat psykologista tukea, mukaan lukien ne, jotka eivät koe ahdistusta, "varmistakseen, että heillä on tarvitsemansa tuki ja turvallinen paikka tutkia identiteettejä ja harkita mahdollisia siirtymäkokemuksia"	Levine on sitä mieltä, että kaikki lapset, jotka kokevat ristiriitaa sukupuolestaan tulisi saada tukea, vaikka eivät sitä koe tarvitsevansa.	Psyykkiset ilmenemismuodot Sosiaaliset ilmenemismuodot	Sukupuolen ja seksuaalisuuden ilmeneminen

Indeed, an important part of specialist psychological support in gender identity services is to support parents and families, which has been found to be beneficial	Tärkeä osa sukupuoli-identiteettipalvelujen psykologista erityistukea on tukea vanhempia ja perheitä, mikä on todettu hyödylliseksi.	Vanhempien ja perheiden tukeminen on tärkeä osa hoitoa ja tukea.	Psyykkiset ilmenemismuodot Sosiaaliset ilmenemismuodot	Sukupuolen ja seksuaalisuuden ilmeneminen
Without this differentiation in diagnostic coding, children with gender variance might be denied support for their gender expression or social transition and only offered psychotropic medications to treat depression or anxiety.	Ilman tätä diagnoosikoodien eroa, lapsilta, joilla on sukupuolivaihtelua, saataan evätä tuki sukupuolen ilmaisulle tai sosiaaliselle siirtymälle, ja tarjota ainoastaan psykoosilääkkeitä masennuksen tai ahdistuksen hoitoon.	Sukupuoltaan ja seksuaalisuuttaan pohtivien lasten masennus- ja ahdistusoireet vaativat lääkityshoidon lisäksi tukea ilmaisemaan omaksi kokemaansa sukupuoltaan sekä sosiaaliin siirtymään.	Psyykkiset ilmenemismuodot Fyysiset ilmenemismuodot Sosiaaliset ilmenemismuodot	Sukupuolen ja seksuaalisuuden ilmeneminen
They simply need the opportunity to explore, embrace and express their sense of who they are.	He tarvitsevat yksinkertaisesti mahdollisuuden tutkia, omaksua ja ilmaista tunteensa siitä, keitä he ovat.	Yksinkertaisesti sukupuoltaan ja seksuaalisuuttaan pohtivat lapset tarvitsevat mahdollisuuden tutkia, omaksua ja ilmaista itseään.	Psyykkiset ilmenemismuodot Sosiaaliset ilmenemismuodot	Sukupuolen ja seksuaalisuuden ilmeneminen
Studies report that children thrive when they are allowed to live in the gender that is most authentic to themselves.	Tutkimusten mukaan lapset viihtyvät, kun heidän annetaan elää siinä sukupuolella, joka on heille aidoin.	Lapset viihtyvät, kun heidän annetaan elää siinä sukupuolella, joka on heille aidoin.	Fyysiset ilmenemismuodot Psyykkiset ilmenemismuodot	Sukupuolen ja seksuaalisuuden ilmeneminen

			Sosiaaliset ilmenemismuodot	
Specifically, cisgender children appear to view being a boy or a girl as more inborn than transgender children do, (a finding that replicated across both studies and is consistent with Fast and Olson (2018).)	Erityisesti cis-sukupuoliset lapset näyttävät pitävän poikaa tai tyttöä synnynnäisempänä kuin transsukupuoliset lapset, (löydös, joka toistui molemmissa tutkimuksissa ja on yhdenmukainen Fastin ja Olsonin kanssa (2018).)	Vastauksissa ilmeni myös, että cissukupuoliset lapset pitivät tyttöä tai poikaa useammin synnynnäisenä, eli kaksijakoisena, kun taas transsukupuoliset lapset näkivät sukupuolen yksilöllisempänä ja monitasoisempana.	Fyysiset ilmenemismuodot Psyykkiset ilmenemismuodot	Sukupuolen ja seksuaalisuuden ilmeneminen
In additional analyses, we found that although there were no age differences regarding children's beliefs about whether gender identity was inborn and biologically (vs. socially) determined, older participants were more likely to report that a target's gender/sex label could change with age, and they were less likely to essentialize gender/sex overall with age.	Lisäanalyseissä huomasimme, että vaikka ikäeroja ei ollutkaan koskien lasten uskomuksia siitä, onko sukupuoli-identiteetti synnynnäinen ja biologisesti (vs. sosiaalisesti) määrätty, vanhemmat osallistujat ilmoittivat todennäköisemmin, että kohteen sukupuoli/sukupuolinimike voi muuttua iän myötä, ja he olivat vähemmän todennäköisiä.	Vastauksissa ilmeni, että vanhemmat osallistujat uskoivat nuorempia useammin, että sukupuoli ja seksuaalisuus voivat muuttua iän myötä.	Fyysiset ilmenemismuodot Psyykkiset ilmenemismuodot	Sukupuolen ja seksuaalisuuden ilmeneminen

<p>As can be seen in, the majority of parents of school-aged children attending Australian government schools felt that, in addition to biology and reproduction, RSE should 'teach that sexuality is a positive part of life, and focus on empowerment, choice, consent and acceptance of diversity' (46.5 %).</p>	<p>Kuten voidaan nähdä, suurin osa Australian valtion kouluissa käyvien kouluikäisten lasten vanhemmista tunsivat, että biologian ja lisääntymisen lisäksi, RSE:n tulisi opettaa, että seksuaalisuus on myönteinen osa elämää, ja keskittyä voimaantumiseen, valintaan, suostumukseen ja monimuotoisuuden hyväksymiseen (46,5 %).</p>	<p>Lasten vanhemmat kokivat, että koulun tulisi opettaa, että seksuaalisuus on myönteinen osa elämää, ja keskittyä voimaantumiseen, valintaan, suostumukseen ja monimuotoisuuden hyväksymiseen.</p>	<p>Sosiaaliset ilmenemismuodot</p>	<p>Sukupuolen ja seksuaalisuuden ilmeneminen</p>
<p>We must accept that for some children who are comfortable in their identity and do not seek support, there is no basis for them to do so.</p>	<p>Meidän on hyväksyttävä, että joillekin lapsille, jotka ovat tyytyväisiä identiteettiinsä eivätkä etsi tukea, ei ole mitään perusteita tehdä niin.</p>	<p>Kaikki lapset eivät tarvitse tukea oman sukupuoli-identiteettinsä kanssa.</p>	<p>Psyykkiset ilmenemismuodot</p>	<p>Sukupuolen ja seksuaalisuuden ilmeneminen</p>
<p>Thus, understanding the needs of parents and families could potentially better help understand the needs of the child.</p>	<p>Näin ollen vanhempien ja perheiden tarpeiden ymmärtäminen voisi mahdollisesti auttaa paremmin lapsen tarpeiden ymmärtämisessä.</p>	<p>Vanhempien ja perheiden tarpeiden ymmärtäminen, voisi mahdollisesti auttaa paremmin lapsen tarpeiden ymmärtämisessä.</p>	<p>Psyykkiset ilmenemismuodot Sosiaaliset ilmenemismuodot</p>	<p>Sukupuolen ja seksuaalisuuden ilmeneminen</p>

<p>Our results demonstrated that transgender children's gender development does not appear to show lingering impact of early sex-assignment or sex-specific assignment at birth nor direct or indirect sex-specific socialization and expectations (e.g., rewarding masculine things and punishing feminine ones for assigned males) in alignment with early assignment necessarily define how a child later identifies or expresses their gender</p>	<p>Tuloksemme osoittavat, että transsukupuolisten lasten sukupuolenkehityksessä ei esiinny pitkäkestoista vaikutusta varhaisen sukupuolenmäärityksen tai syntymässä määritellyn sukupuolen johdosta, eivätkä myöskään varhaisen sukupuolen määrittelyn mukaiset suorat tai epäsuorat sukupuoleen perustuvat sosiaaliset odotukset (esim. pojille maskuliinisten asioiden palkitseminen ja feminiinisten asioiden rankaiseminen) määritä sitä, kuinka lapsi myöhemmin tunnistaa tai ilmaisee sukupuolensa</p>	<p>Tuloksemme osoittivat, että transsukupuolisten lasten sukupuoli-identiteetin kehitys ei välttämättä määrittele, miten lapsi myöhemmin tunnistaa tai ilmaisee sukupuolensa.</p>	<p>Sosiaaliset ilmenemismuodot</p>	<p>Sukupuolen ja seksuaalisuuden ilmeneminen</p>
<p>On all measures, transgender children showed robust identification and preferences stereotypically associated with their current gender, that differed from</p>	<p>Kaikilla mittareilla, transsukupuoliset lapset osoittivat vahvaa identiteettiä ja mieltymystä, mitkä liittyivät stereotyyppisesti heidän nykyiseen sukupuoli-identiteettiinsä, joka erosi sattumasta tai su-</p>	<p>Transsukupuoliset lapset osoittivat vahvaa identiteettiä ja mieltymystä nykyiseen sukupuoli-identiteettiinsä.</p>	<p>Psyykkiset ilmenemismuodot</p>	<p>Sukupuolen ja seksuaalisuuden ilmeneminen</p>

chance or gender-neutral responding	kupuolineutraalista vastauksesta.			
This meant, for example, transgender boys (assigned females), on average, identified as boys, favored stereotypically masculine toys and clothes, and preferred to be friends with boys	Tämä tarkoitti esimerkiksi, että keskimäärin transsukupuoliset pojat (määritelty naiseksi), jotka samaistuvat pojiksi, suosivat stereotyyppisesti maskuliinisia leluja ja vaatteita, ja olivat mieluummin kavereita poikien kanssa.	Trans pojat samaistuvat pojiksi ja suosivat stereotyyppisesti maskuliinisia leluja ja vaatteita ja leikkivät mieluummin poikien kanssa.	Sosiaaliset ilmenemismuodot Psyykkiset ilmenemismuodot	Sukupuolen ja seksuaalisuuden ilmeneminen
Transgender children are unique in helping us better understand the role of socialization on gender development, above and beyond age-related development.	Transsukupuoliset lapset ovat ainutlaatuisia auttamaan meitä ymmärtämään paremmin sukupuolisosiaalistamisen roolia, ikään liittyvän kehityksen lisäksi.	Transsukupuolisten lapset auttavat meitä ymmärtämään, että ikään liittyvän kehityksen lisäksi sukupuolisosiaation merkitys sukupuoli-identiteetin kehittämisessä, on tärkeää.	Psyykkiset ilmenemismuodot Sosiaaliset ilmenemismuodot	Sukupuolen ja seksuaalisuuden ilmeneminen